

Mundaneum: ordinea lucrurilor

VALERIU GHERGHEL

O sfidare a ordinii: Fiara din Apocalips

Am căutat adesea o entitate care să nu poată fi clasată cu nici un chip, care să nu aibă nici un loc, nici o apartenență, nici o filiație. Prima ipoteză a numit, firește, divinitatea. În definiție, nici Binele lui Platon nu poate fi clasat, fiind dincolo de ființă.

De curând, am dat peste un articol scris de Philippe Lherminier și publicat în *Bulletin de la Société zoologique de France*, 127: 1 (2002), pp.35-47. Lherminier își pune o problemă asemănătoare: putem identifica o făptură care să nu aparțină nici unei specii și, ca atare, să nu poată fi clasificată? Autorul numește, în primul rând, făpturile hibride, acele entități compozite, de tipul himerei sau dragonului, care i-au fascinat pe antici și medievali. Dincolo de această fascinație (ușor de priceput), nici o taxinomie zoologică nu poate face loc monștrilor. Hiera prin însăși constituția ei (are cap de leu, trup de capră și coadă de șarpe) este inclassificabilă. În al doilea rând, Philippe Lherminier consideră că fiara din Apocalips, fiara cu șapte capete, este „modelul oricărui bestiar filosofic”. Prin modul în care conjugă speciile diferite, desființându-le, prin faptul că nu ține seama de limite, fiara apocaliptică e o sfidare a Ordinii, iar această sfidare e, neîndoios, una de ordin metafizic. În sfârșit, autorul constată o anume evoluție a gândirii taxinomice în cuprinsul Bibliiei: Geneza constituie o consacrare a speciilor: fiecare făptură se cuprinde într-o specie definită și nu există încă făpturi inclassabile. În schimb, Apocalipsa vorbește deja de entități non-specifiche: fiara cu șapte capete este cel mai ilustru exemplu.

Așadar, Geneza rezultă dintr-o gândire clasificatorie sigură pe ea. Apocalipsa marchează „decreșterea” acestei gândiri. Trebuie să ni-l imaginăm pe Adam neliniștit.

P. S. Trebuie să presupunem că ființele hibride (tragelaphos, chimaira etc.) țin de hybridul grec, fiindcă nu respectă justa măsură.

Paradisul diabolic

În filosofia religiei, se discută de mult o problemă neașteptată (cel puțin pentru mine): există realmente iadul, infernul? Unii teologi serioși contestă pur și simplu existența lui. Cei mai mulți îl acceptă. Și aduc argumente serioase în favoarea lui. În ce sens putem vorbi de infern? Ca loc „fizic” al păcătoșilor și damnaților? Ca loc inteligibil, în sensul lui *topos noetos* al lui Platon? Sau, pur și simplu, ca dispoziție sufletească? Îmi amintesc că eseistul N. Steinhardt vorbea despre iad în acest sens. Omul care a greșit poartă deja iadul remuscărilor în suflet. Iadul e o stare psihică. În legătură cu infernul, așadar, părerile sînt legiune.

În altă ordine de idei, m-a frapat cînd am citit *Mic tratat despre iad* al teologului catolic Hans Urs von Balthasar (1905-1988) sugestia lui că o existență a iadului și după *eschaton* e cu totul improbabilă. Dumnezeu îi va recupera pe păcătoși și, pînă la urmă, îl va recupera și pe diavol. Nu mi-a scăpat nuanța origenistă a acestei opinii. Dar tema apocatastazei (despre care Origen însuși mărturisea că i se atribuie pe nedrept) e o ispită puternică pentru orice teolog și, aș îndrăzni să zic, pentru orice ființă muritoare. În ce chip ar arăta o lume (după „plinirea timpurilor”), în care de o parte ar sta fericirii și Dumnezeu, iar de alta damnații? Din perspectiva îndurării divine, putem accepta o astfel de lume?

În încheierea acestor gânduri disparate, aș menționa interesantul studiu al filosofului Theodore Sider, intitulat „Hell and Vagueness” (a se vedea publicația *Faith and Philosophy* 19 (2002): 58-68). Sider argumentează că, la Judecata de apoi, Dumnezeu se va confrunta cu o redutabilă problemă logică. Clasificarea păcătoșilor ține de o logică a vagului. Mulțimea fericirilor (sau aceea a damnaților, nu contează) este o mulțime vagă (nuantată, fuzzy). Aparte-

nenta individului la o astfel de mulțime e una ea însăși nuanțată.

Judecînd după faptele bune și după faptele rele ale fiecărui individ, Dumnezeu trebuie să determine gradul lui de apartenență la o mulțime sau alta. Acest grad nu poate fi unul și același pentru toți indivizii. Putem nota gradul apartenenței maxime 1. Gradul apartenenței minime 0. Între 1 și 0, există însă o multitudine de grade intermediare. Unde îl vom situa pe acela al cărui grad de apartenență la mulțimea fericirilor e 0, 001? Printre fericiri? Pentru numai atît?

Theodore Sider conchide că problema nu are soluție. Dumnezeu nu poate determina locul cazurilor marginale (al celor mai degrabă păcătoși decît ne-păcătoși). Încă o „neputință” în contul omnipotenței divine?

Mundaneum

Deși universul conține o infinitate de lucruri și făpturi (sau, poate, tocmai din această pricină), au existat mereu minți temerare, care au încercat să pună ordine și să clasifice infinitatea. Pe urmele lui Plinius cel Bătrîn, Isidor din Sevilla, de pildă, a încercat o atare ispravă în secolul al VII-lea. Secolul al XIII-lea a fost numit, de altfel, secolul enciclopediștilor: Bartolomeus Anglicus, Vincent de Beauvais se numără printre ei.

Dar visul clasificării perfecte, visul de a rîndui întregul nu s-a sfîrșit niciodată. Eșecul strămoșilor nu i-a descurajat pe succesori. De exemplu, la finele secolului al XIX-lea, doi savanți belgieni (care amintesc de nechibzuința unor Bouvard și Pecuchet, personajele lui Flaubert) s-au hotărît să adune tot ceea ce se știe despre univers într-un imens repertoriu. E o încercare cu adevărat halucinantă! Cei doi savanți se numeau Henri La Fontaine și Paul Otlet. Rezultatul muncii lor, inventarul lumii, s-a numit Mundaneum. Catalogul cuprindea puțin 16 milioane de fișe. Și era însoțit de un muzeu în care Henri La Fontaine și Paul Otlet arhivau cărți, ziare, imagini tipărite, afișe, scrisori, cărți postale. Una din ramurile acestui nesăbuit catalog se referă la iconografie (a fost intitulată *Répertoire Iconographique Universel*) și arhivează toate imaginile disponibile. Altă ramură se cheamă *Répertoire Universel de*

Documentation. Nu atît încercarea de a aduna documente a celor doi savanți ne provoacă uimire, cît ușurința cu care folosesc adjectivul „universal”.

Paul Otlet și reinventarea cabalei

Aș dori să revin, în această succintă însemnare, asupra unei figuri ieșite din comun: belgianul Paul Otlet (1868-1944). El este inventatorul așa-numitei clasificări zecimale universale (CDU). Bibliografii sînt în temă. E vorba, deci, de o clasificare a (materiei) cărților. Visul utopic al lui Paul Otlet a fost, în fond, să clasifice lumea (este și titlul unei biografii a savantului publicată în 2006: *L'homme qui voulait classer le monde*). Totuși, universul nu poate fi clasificat ca atare, fiind nelimitat și heteroclit. Pentru a fi clasificat, un domeniu trebuie să fie omogen. Clasifici fructe (entități din aceeași specie). Dar nu poți clasifica (prea ușor) mese, fotoni, unicorni, ecuații de gradul 4, enciclopedii medievale ori staruri de cinema. Paul Otlet știa bine acest lucru. El s-a gîndit să reducă la un numitor comun diversul, heteroclitul, mulțimea tuturor multimilor (care nu e nicidecum o mulțime!). „Taxonul” (unitatea de arhivat) în clasificarea lui Otlet e documentul (sau fișa). Pentru a ordona fără rest cărțile, a inventat o metadă de omogenizare. A gîndit cartea ca fascicul de fișe. Cartea devine în acest chip document, fișă, rezumat, inscripție lapidară. Mai mult: visul lui ramificat și smintit era de a tipări cărțile sub forma unui mănunchi de fișe. Fila se cuvenea a fi tipărită pe o singură parte, spre a facilita munca de arhivare a bibliologului. Savantul putea decupa din cuprinsul paginii un anume paragraf, o secțiune, să zicem, dedicate unui singur subiect. Cartea nu mai era privită ca un întreg indivizibil, ca un obiect unitar, ca o epifanie continuă a divinului. Ea își pierdea prestigiul. În mîntea lui Paul Otlet, cartea se transforma de îndată într-un puzzle, într-un mănunchi de teme și idei, fără o legătură necesară între ele. Dacă ne gîndim bine, cartea nici nu e altceva decît un agregat (de litere, de cuvinte, de gînduri). Fișa poate fi mînuită mai lesne decît tomul din care provine, ea poate intra mereu în

combinații inedite cu o altă fișă decupată dintr-un alt tom.

La urma urmelor, gîndul lui Otlet nici nu era atît de nesăbuit. Voltaire aplicase metoda „diviziunii” înaintea lui: filosoful sfîșia pur și simplu cărțile și arhiva în dosare separate, compuse după obsesiile sale, extrasele (pagini răzlețe sau capitole întegi).

Aș face adăos, în încheiere, că viziunea lui Paul Otlet suferă de un imens defect. L-a pus în lumină, printre alții, Steffen Ducheyne, într-un studiu din revista *Knowledge Organization* (32: 3 (2005), pp.110-116), intitulat „Paul Otlet's theory of knowledge and linguistic objectivism”. Astfel, Paul Otlet consideră că fiecare „atom” verbal (lingvistic) poate fi pus în corespondență cu unul (și numai unul) din elementele care compun lumea. Aceste elemente sînt discrete și pot fi perfect definite. Rezultă că prin combinarea atomilor verbali poate fi aproximată și prinsă însăși „ordinea lumii”. Altfel spus: fiecare element al lumii este numit (poate fi numit). Numele nu e ambiguu: trimite la o singură entitate mundană. De asemenea, orice entitate mundană trimite la un singur nume. Nu există entități fără nume (sau care nu pot fi numite). Nu există nume fără entități. Combinațiile numelor revelă întotdeauna combinații ale lucrurilor.

Desigur, această idee nu a fost cîtuși de puțin străină cabaliștilor.

P. S. În paranteză fie zis, Jorge Luis Borges a ironizat, în eseul *Limba analitică a lui John Wilkins*, arșita enciclopedică a lui Otlet: „Institutul Bibliografic din Bruxelles practică și el haosul: parcelează universul în 1000 de diviziuni, dintre care parcela 262 corespunde Papei; 282, Bisericii Romano-Catolice; 263, Zilei Mîntuitorului; 268, școlilor duminicale; 298, mormonismului, iar 294, brahmanismului, budismului, șintoismului și taoismului” etc.

Parazitul și gazda

Una din temele metafizice grave este, neîndoios, aceea a parazitului (și a statutului său). Cel dintîi filosof care a discutat aceste chestiuni subtile a fost Lucian din Samosata. El a propus, de altfel, și o nouă știință, aceea în care este expert parazitul. Și anume parazitica. În viziunea lui Lucian din Samosata, parazitul este individul care se caracterizează prin două atribute: a) nu face nimic (nu muncește, în sensul propriu al termenului); b) e un însoțitor indispensabil al individului avut. Într-un cuvînt, parazitul parazitează (dar nu asuprește pe nimeni)...

În 1980, Michel Serres a publicat o carte cu titlul *Le parasite*, în care descrie amănunțit figura parazitului, pornind de la definiția următoare: parazitul este făptura care nu mănîncă niciodată la masa proprie, ci la masa altuia, la masa unei gazde. Gazda nu e neapărat o victimă a parazitului. De obicei, gazda însăși îl invită la masă pe parazit. În opinia lui Serres, parazitul are o funcție pozitivă, chiar productivă. În fond, alături de virusi, îngeri și vampiri, omul este, prin însăși esența sa, o ființă parazită. Fiindcă nu are un loc propriu, ci e mereu în căutarea unei gazde, parazitul poate fi descris, dar nu poate fi clasificat. A clasifica înseamnă a distribui unui anume element o poziție precisă într-o mulțime. Parazitul e mereu „la mijloc”, într-un spațiu intermediar: el este un individ în relație cu o relație. Într-un fel, el e un nomad.

Ca și virusii (despre care nu se știe precis dacă sînt niște creaturi vii), omul e o ființă relațională.

Natalie Schor (n. 1983) este absolventă a Universității din Tel Aviv (facultățile de Teatru și de Istoria Artelor, precum și a Cercului de Fotografie Artistică al universității). Fotografiiile sale au apărut deja în mai multe publicații israeliene și românești, precum *Express Magazin*, *Yediot Ahronot*, *Time Out*, *Romanian VIP* ș. a. Ilustrăm această ediție a revistei noastre cu un set de fotografii ale sale realizate foarte recent.

